

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-11>

**DIVERSIFICATION OF THE SCIENTOMETRIC FUNCTION
OF UNIVERSITY LIBRARIES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS
OF EUROPEAN INTEGRATION**

**ДИВЕРСИФІКАЦІЯ НАУКОМЕТРИЧНОЇ ФУНКЦІЇ
УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Solianyk Alla Anatolyivna

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor,

Vice-Rector for Scientific Work

Kharkiv State Academy of Culture

Kharkiv, Ukraine

Соляник Алла Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з наукової роботи

Харківська державна академія

культури

м. Харків, Україна

Сучасна державна політика України спрямована на прискорення інтеграції національної системи вищої освіти в європейський освітній та наукових простір, зокрема й через підтримку університетською спільнотою з початку 2000-х рр. концепцій Відкритої освіти (Open Education) та Відкритої науки (Open Science), положень Будапештської ініціативи Відкритого доступу (2002 р.). Свідченням цього є активна розбудова Міністерством освіти і науки України нормативно-правової бази для формування цифрової наукової інфраструктури, що спирається на принципи належного управління науковими даними (принципи FAIR – findable, accessible, interoperable and reusable). Реалізація цих принципів забезпечує ефективне функціонування наукової інфраструктури через відшукуваність, доступність, сумісність і багаторазовість використання дослідницьких даних, що нині успішно впроваджено в країнах Європейського Союзу.

Важливою складовою розбудови ефективної наукової інфраструктури є не лише потужні агрегатори повнотекстових баз наукових журналів, комерційні міжнародні наукометричні системи з авторитетними індексами цитування, але й започатковані в 2004 р. глобальні міжнародні рейтинги університетів – QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities, критерії оцінки яких щодо ефективності діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) від 20% до 50% спираються на наукометричні показники (наявність вчених з високим індексом цитування, кількість публікацій науковців університету, які поіндексовано в авторитетних наукометричних базах Scopus та Web of

Science). Консолідований рейтинг українських університетів, рейтинг ТОП 200 Україна, всі галузеві рейтинги університетів теж базуються на наукометричних показниках бази даних Scopus, зокрема на індексі Гірша, який демонструє співвідношення кількості наукових публікацій викладачів університету в означеній базі і кількості цитувань цих публікацій.

Суттєвим чинником, що сприяє посиленню наукометричної складової в системі управління дослідницькою діяльністю українських університетів є вимоги чинної нормативно-правової бази, зокрема стаття 11 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.) підкреслює, що оцінювання якості наукової і науково-технічної діяльності установи здійснюється на основі експертної оцінки з використанням наукометричних та інших показників, які використовуються в міжнародній системі експертизи [1]. Ці показники було застосовано також у системі фінансування наукових досліджень, зокрема й в затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1146 «Формулі розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти», що враховує показник міжнародного визнання ЗВО, якому «присвоєно порядковий номер (інтервал) в одному з міжнародних рейтингів QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings або Academic Ranking of World Universities, що не перевищує 1000 (без поділу на факультети, спеціальності тощо)» [2].

Починаючи з 2019 р. Міністерство освіти і науки України активізувало формування нормативних та організаційно-методичних засад інтеграції університетської науки у європейський і світовий дослідницький простір. Так, наказом МОН України «Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації» від 27 лютого 2019 р. № 269 усім українським ЗВО незалежно від форми власності надавалося право «прямого безоплатного доступу до баз даних патентної та кон'юнктурно-економічної інформації, бібліографічних, реферативних, повнотекстових баз даних наукової і науково-технічної інформації та наукової літератури, зокрема й до тих, які використовують інструменти бібліометрії та наукометрії, пошукові системи, що репрезентують стан і динаміку показників затребуваності, активності та індексів впливу діяльності окремих вчених і наукових організацій» [3]. У 2019 р. під егідою МОН України Державна науково-технічна бібліотека України запровадила Відкритий український індекс наукового цитування (Open Ukrainian Citation Index; OUCI) як інформаційно-пошукову систему і базу даних наукових цитувань з метою стимулювання науковців до

підтримки руху за відкритий доступ до наукових знань та імплементації досягнень України в світовий науково-комунікаційний простір.

Престижність наявності у науковців, здобувачів наукових ступенів та звань наукової публікації в періодичних наукових виданнях, віднесених до першого – третього квартилів (Q1–Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, яка прирівнювалася до двох наукових публікацій, була закріплена низкою нормативних документів 2019-2022 рр., що регламентували діяльність спеціалізованих вчених рад, а також порядок підготовки й атестації науково-педагогічних кадрів.

З 2020 р. МОН України запроваджує принципи централізації в розбудову цифрової наукометричної інфраструктури, ініціювавши створення Національної електронної науково-інформаційної системи «URIS», функціонування якої має спростити «доступ до наукової інформації, дозволить проводити моніторинг та оцінку ефективності наукової діяльності установ у режимі реального часу, зменшить кількість бюрократичних процедур та дублювання робіт у процесі складання та перевірки звітної документації для дослідників, адміністраторів та управлінців, покращить представлення результатів вітчизняних досліджень у світовому науковому просторі, полегшить пошук нових ідей та технологій українським підприємцям, сприятиме створенню позитивного іміджу української науки у світі та виникненню нових успішних колаборацій українських вчених з іноземними партнерами» [4].

Важливим кроком на шляху запровадження URIS було створення у 2022 р. Українського консорціуму ORCID, що має на меті покращення іміджу університетської науки країни завдяки відкритості результатів наукових досліджень, розширення можливостей міжнародного співробітництва. У зв'язку з цим відповідно до Оперативного плану роботи Міністерства освіти і науки України на 2023 рік та листа МОН України ректорам ЗВО від 4 вересня 2023 р. «Про упорядкування цифрових ідентифікаторів дослідників» усім науковцям необхідно було у двомісячний строк створити власний обліковий запис на платформі ORCID та наповнити його відповідно до зазначених рекомендацій, пов'язавши з авторськими профілями в міжнародних наукометричних базах [5]. Це має сприяти формуванню консолідованої хмарної платформи для агрегації та збереження наукових даних як єдиного вікна доступу до профілів науковців і дослідницьких установ, а також даних щодо їх наукової активності, побудови наукометричних рейтингів дослідників та університетів, генерування відповідних аналітичних звітів про фінансові та кадрові ресурси ЗВО. Але аналіз стану актуалізації профілів університетської наукової спільноти на платформі

ORCID свідчить про незадовільний стан реалізації цього завдання більшістю університетами України.

Між тим, відповідно до Національного плану щодо відкритої науки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 892-р, серед першочергових завдань, спрямованих на реалізацію відкритого доступу до наукових результатів та науково-технічної інформації, передбачено:

- розроблення уніфікованого механізму моніторингу ефективності впровадження принципів відкритого доступу ЗБО;

- розроблення уніфікованого механізму моніторингу ефективності застосування принципів належного управління даними (принципи FAIR) та оптимізованих наукових даних (FAIR-даних);

- створення єдиної бази даних про результати наукової та науково-технічної діяльності в національній науково-інформаційній системі (URIS);

- забезпечення спільного використання даних з країнами ЄС, зокрема шляхом інтеграції до Європейських просторів даних;

- проведення інформаційно-комунікаційних кампаній щодо роботи фахівців з питань впровадження принципів відкритої науки та принципів належного управління науковими даними (принципи FAIR) при закладах вищої освіти та наукових установах [6].

Виконання вищезазначених завдань неможливо без участі університетських бібліотек, які є найкваліфікованішими комунікаційними посередниками в системі «цифрова наукометрична інфраструктура відкритої науки – науковець». Багатовекторність завдань, які має виконувати в цій системі бібліотека сучасного університету сприяє диверсифікації її наукометричної функції, яка розгортається від інформаційно-ресурсної підтримки наукової комунікації (реалізується через консультування науковців щодо отримання доступу та ефективного пошуку релевантної інформації в міжнародних та національних наукометричних баз даних) – до цифрового кураторства та інформаційного менторства – системної взаємодії кваліфікованого та досвідченого в галузі наукометрії бібліотекаря з менш досвідченими науковцями, які за його допомогою формують цифрові компетентності й одержують нові навички щодо ефективного представлення своїх наукових здобутків у світовому комунікаційному просторі. Фахівець відділу наукометрії та цифрової підтримки досліджень університетської бібліотеки здійснює нині персоналізований супровід наукометричних профілів вчених, їх адміністрування з метою кращої імплементації в систему відкритої цифрової науки, підвищення індексів цитування, рейтингів науковця та університету, сприяючи зростанню наукової продуктивності їх

дослідницької діяльності, авторитету і статусу ЗВО у міжнародному науковому просторі.

Література:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст. 25). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

2. Формула розподілу видатків державного бюджету на вищу освіту між закладами вищої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності» від 24 грудня 2019 р. № 1146. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.

3. Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації : наказ Міністерства освіти і науки України від 27 лютого 2019 р. № 269. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0463-19#Text>.

4. Про створення Національної електронної науково-інформаційної системи «URIS» : рішення колегії МОН України від 13 лютого 2020 р. № 1/1-13. URL : https://drive.google.com/file/d/10wawTx7ZQUu_ghFxxt7CNIFIGxH7_B2b/view/

5. Оперативний план Міністерства освіти і науки України на 2023 рік, затверджений наказом МОН України від 10.01.2023 р. № 15. URL : <https://osvita.ua/legislation/other/89538/>.

6. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2022 р. № 892-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>.